

Kitap Tanıtımı

Book Review

Jack Goody, *Tarih Hırsızlığı*, Çev: Gül Çağalı Güven, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, 420 sayfa.

Öz

Tarih, çok farklı tanımlarla açıklanabilecek bir kavram olmakla birlikte zihnimizdeki tarih kavramı ve anlayışı da çok farklı tanımlarla açıklanabilir. Jack Goody'nin "Tarih Hırsızlığı" adlı eseri, uzun yıllardır Avrupa merkezli (euro-centric) tarih anlayışının tersten okunması ve yeni bir duruma konumlandırılması açısından önem taşımaktadır. Bu tarih anlayışının söylem olarak irdelenmesi, algımıza yerleşen ve onu biçimlendiren bir tarihi yeniden kurgulamayı ifade etmektedir. Goody'ye göre, tarihin Batı tarafından ele geçirilişi 19. yüzyıl sonrasında gerçekleşmeye başlamıştır. "Avrupa merkezli tarih anlayışının iddia ettiği gibi, Avrupa ile Asya arasında keskin bir ayırım yoktur, bir süreklilik söz konusudur. Avrupa merkezli tarih yazıcılığı Asya'yı veya Avrupa dışındaki bir coğrafyayı dünya tarihinin dışarısında tutmuştur. Bu nedenle, dünyanın diğer kıtaları ve bölgeleri de dünya tarihinin içerisine dâhil edilmelidir. Batı; zaman, mekân, uygarlık ve aşk hırsızlığı yapmaktadır." İşte tanıtımını yapmaya çalıştığımız "Tarih Hırsızlığı" adlı eserinde Jack Goody, tarihin Batı tarafından nasıl tekelleştirildiğini titizlikle ve dikkatle açıklamaya çabalamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Tarih hırsızlığı, Batı Avrupa, Tekelleşme, Asya.

Jack Goody, *History Theft*, Trans: Gül Çağalı Güven, 1st Edition, İş Bankası Kültür Yayınları, 420 pages.

Abstract

Both history notion and the history understanding and notion in our minds are terms which can be explained with various definitions. "The Theft of History" by Jack Goody is important for reading the euro-centric history conception backwards and locating it in a new position. Investigation of this concept of history in its expression means to rebuild the history which is located in our perception and shapes our perception. According to Goody, the conquest of history by West started in 19th century. "There is no such a separation between Asia and Europe as the euro-centric history conception claims, there is continuity. The euro-centric historiography excludes Asia or any other place but Europe from the world history. So, other continents and regions of the world should be included in the world history. The West steals time, space, civilization and love." Here in his work "The Theft of History", Jack Goody tries to explain how the West monopolizes history carefully and meticulously.

Key Words: History, the Theft of History, Western Europe, Monopolization, Asia.

Jack Goody (1919), dünyanın tanınmış ve önde gelen antropologlarından biridir. Cambridge St John's College'i bitirdikten sonra İngiliz ordusunda II. Dünya Savaşına katılmış, Kuzey Afrika'da savaşırken Almanlara esir düşmüş ve üç yıl boyunca esir kampında kalmıştır. 1976'da British Academy'ye seçilmiş ve ayrıca St John's College'de de akademi üyesidir. Goody'nin "Tarih Hırsızlığı" dışında da birçok eseri bulunmaktadır. Bazıları şunlardır: Death Property and the Ancestors: A Study of the Mortuary Customs of the LoDagaa of West Africa (1962); The Myth of the Bagre (1972); The Domestication of the Savage Mind (1977); Food and Love; A Cultural History of East and West (1998); Capitalism and the Modernity: the Great Debate (2004)¹.

Yazar "Tarih Hırsızlığı" adlı eserini 3 bölüme ayırmıştır. Birinci bölüm, "Sosyo-Kültürel Bir Soyağacı", ikinci bölüm "Üç Akademik Bakış Açısı" ve üçüncü bölüm "Üç Kurum ve Değerler" adını taşımaktadır.

I. Sosyo-Kültürel Bir Soyağacı

Birinci bölüm dikkat çekici şu iki soru ile başlıyor: "Kim çaldı, Ne çaldı? Zaman ve Mekân". Birinci bölümün birinci kısmında zaman ve mekân hırsızlığı ile ilgili düşüncelere değiniliyor. Bu doğrultuda zaman hırsızlığı şu şekilde açıklanıyor:

*"Geçmişte, zamanın hesaplanışını batı kendine mal etmiştir. Bugün de öyledir. Tarihin dayandığı yıllar İsa'nın doğumundan önce ve sonraya göre ölçülür. Hicretle İbrani veya Çin Yeni Yılıyla ilişkili diğer takvimlerin kabulü tarihsel araştırmaların ve uluslar arası kullanımın marjinal alanına itilmiştir. Bu zaman hırsızlığının bir yönü kuşkusuz yine yazılı kültürlerin kavramları olan yüzyıl ve binyıl adlandırmalarının ta kendisidir."*²

Goody, Avrupa'nın zamanı tekelleştirmesini sadece bu ifadelerle açıklamamaktadır. Şunları da ekliyor:

1 Jack Goody, *Tarih Hırsızlığı*, Çev: Gül Çağalı Güven, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012. (arka kapaktan)

2 A.g.e., s.17.

"Zamanın tekelleşmesi, yalnız İsa'nın doğumunun tanımlandığı her şeyi kapsayan çağa değil, aynı zamanda yılların, ayların ve haftaların günlük hesaplanmasında da kendini gösterir. Yılın kendisi kısmen keyfi bir bölünmedir... Aslına bakılırsa, Avrupalıların kullandığı güneş yılının, İslami ve Budist ülkelerin aya dayalı hesaplamasından daha "mantıklı" hiçbir yönü yoktur."³

Goody'nin ikinci önem verdiği olgu, mekân hırsızlığıdır. Yazar burada yine Avrupa merkezli tarih yazımının dışına çıkmıştır. Goody'ye göre, "Mekân kavramı da Avrupa'da yapılan tanımlardan yola çıkmıştır... Avrupa'yla Asya arasındaki keyfi bölümlenme dışında, sezgisel olarak ayrı bütünler halinde analiz edilmeleri bakımından, kıtaların sadece Batılı kavramlar olduğunu söylemek güçtür. Coğrafi olarak Avrupa ve Asya bir devamlılık oluşturur."⁴

Yazar sömürgecilik konusunda da fikirlerini söylemekten geri kalmıyor. Batının sömürgecilik faaliyetlerinin etkilerini bazı örneklerle açıklıyor. Bu etkilerden bir tanesi uzamın koordinatları olarak görüyor: "Batı'nın sömürgeleştirme faaliyetlerinin etkileri aşikârdır. İngiltere uluslararası alanda egemen konuma geldiğinde, uzamın koordinatları Londra'daki Greenwich boylamı çevresinde dönmeye başladı; Batı ve büyük ölçüde Doğu Hint Adaları, Avrupa'nın yönelimleri, sömürgeciliği ve denizaşırı genişlemesiyle yaratıldı."⁵

Yazarın bir başka iddiası, tarih hırsızlığının sadece zaman ve mekân ile sınırlı kalmadığıdır. "Tarih hırsızlığı, tarihsel dönemlerin de tekelleştirilmesi anlamına gelir."

Yazar "dönemselleştirme" isimli başlığının sonlarında şu yargılara varıyor:

"Ben özellikle insan tarihindeki gelişime ilişkin geniş tarihsel kavramlarla, Batı'nın küresel olaylara kendi rotasını kabul ettirmeye çalışma yöntemiyle ve bunun yol açtığı yanlış anlamalarla ilgileniyorum. Dünya tarihinin bütünü, sözüm ona sadece Batı Avrupa'da gerçekleşen olaylarla doğrulanan bir aşamalar silsilesi olarak anlaşılmaktadır."⁶

3 A.g.e., s.17.

4 A.g.e., s.22.

5 A.g.e., s.23.

6 A.g.e., s.29.

Birinci bölümün ikinci kısmı Antikçağın icadından başlayarak, ekonomi, siyaset (vs) ve çarpıcı bir biçimde Antikçağ ile Avrupa-Asya ikiliğine ayrılmış.

“Doğu’da olan bitenin “Asya istisnacılığını” temsil ettiği ve Batılı olaylar silsilesinin “normal” olduğu kavramının bizzat kendisi, “kapitalizm”e çıkan tek yolu işaret ettiğini ileri süren 19. yüzyıl bakış açısına dayanan haksız bir Avrupalı varsayımını ifade eder. Ve bu fikir, tarihçi Braudel’in sıklıkla kullandığı geniş anlamıyla kapitalizmin, çok daha özgül bir ekonomik olay olan, çoğu zaman “üretken bir yatırım”la ilgili görülen sanayi üretimiyle birleştirilmesinden doğar... Matbaanın gelişimi, bilginin daha hızlı dolaşımına (ve birikmesine) olanak verdi; bu, Çin ve Arap uygarlıklarının kâğıt ve ilkinin matbaa kullanımı nedeniyle daha önceden sahip olduğu bir üstünlüktü.”⁷

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Goody, yaşanan Batılı gelişmelerin ve olayların “normal”, Doğudakilerin ise “Asya istisnacılığı” olduğu konusundaki Batılı yerleşik bu yargıya karşı çıkıyor.

I. bölümün üçüncü kısmında Goody, feodalizmi irdeliyor. “Feodalizm; kapitalizme geçiş mi yoksa Avrupa’nın çöküşü ve Asya’nın egemenliği mi?” diye soruyor. Bu bölümün sonunda Asya despotizmini ve Asya toplumunu Avrupa ile karşılaştırmalı bir biçimde ele alıyor.

Yazar, eserinde Osmanlı İmparatorluğu’na da (Türkiye’ye) önemli derecede yer vermektedir. Buna I. Bölümün son kısmında rastlıyoruz. “Asyalı despotlar ve toplumlar, Türkiye’de mi başka yerde mi?” sorusundan hareketle Türkiye üzerinden Avrupa ve Asya’yı değerlendirmektedir.

“Ortaçağ sonlarında, Avrupalı olmayan ama Avrupa’ya en yakın, en büyük Asyalı devlet Türkiye’ydi. 14. yüzyıldan beri orduları, Bizans ve Balkanlar dâhil mevcut Avrupalı ve Hıristiyan coğrafyaya saldırıyorlardı. Avrupa çok daha önceleri, Kuzey Afrika’dan İspanya’ya gelip Sicilya’ya ve genel olarak Akdeniz’e ilerleyen İslam istilasına uğramıştı (“Mağribiler”). Mağribiler ve Türkler kıtaya karşı saf tutmuş Avrupalı olmayan güçlerin birer simgesi haline gelmişlerdi ve tipik algılanma biçimleri, despotik karakterleri ve Hıristiyan erdemlerinden yoksunluklarıydı. Gaddarlık ve barbarlığın damgasını taşıyorlardı: Onlar Müslüman’dı. Avrupa’nın gözünde Türkiye, genel olarak, özellikle de 17. yüzyıldan sonra entelektüeller tarafından bile despotik olarak görüldü...”⁸

Goody, Türkiye’nin Batı karşısında şark despotizmini temsil edişinin tarihsel nedenlerini de şöyle açıklamaktadır:

“...Antikçağ’da Persler Yunanların gözünde Doğu despotizmini temsil ediyorduydu, Türkiye de yeniçağ başlarında Şark despotizminin örneği haline geldi... Grek etnik-merkezci tutumlar Batılı akademik tarih yazımı ve kültürel analizi içine dâhil edildi. Yunanların kendi demokratik sistemleriyle “öteki” olarak algıladıkları despotik Pers İmparatorluğu arasına koydukları ikilik, Avrupa’nın Türklere ilişkin daha

7 A.g.e., s.78.

8 A.g.e., s.117.

sonraki görüşleriyle kaynaşarak, Marx'ın "Asya istisnacılığı" terimiyle ifade ettiği ve Avrupa düşüncesinde ayırt edici özelliğini oluşturduğu bir paradigma üretti. Oysa bu coğrafyadaki kültürlerin tümü, Yakındoğu'nun Bereketli Hilal'inden Çin'e kadar uzanan ve antikçağdan itibaren Avrupa'daki gelişmelerin temelini oluşturan bronz çağı uygarlıklarının varisleriydi. Dolayısıyla, Avrupa ve Asya toplumları arasında işaret edilen karışıklık, erken dönem tarih söz konusu olduğu sürece pek az analitik değer taşır."⁹

Goody, Türklerin üretim ve ticaret etkinlikleri incelendiğinde, Türkiye'nin despotik devletleri nitelediği varsayılan "durağan bir ekonomi" olarak kabul edilemeyeceğini ileri sürüyor. Aynı şeyin bir bütün olarak toplum için de geçerli olduğunu ve esneklikten uzaklık iddiasının yalnız varsayılan despotik karaktere değil aynı zamanda İslam'a da atfedildiği görüşünü savunuyor. Örnek olarak da meşhur tartışmayı gündeme getiriyor: Türklerde matbaanın kullanımı meselesi!

"... Sıkça verilen örnek, Çin'de yüzyıllar önce kullanılmış olan matbaanın reddedilmesidir. Ben tam tersine, toplumun birçok etkiye ve birçok değişime açık olduğunu ileri sürüyorum. Matbaayla (belki de saat gibi başka yeniliklerle de) ilgili kısıtlamanın değişmeye isteksizlikle hiçbir ilgisi yoktur. Daha çok, dini inançlarla ilgilidir ve böyle olması nedeniyle de son derece özgüldür."¹⁰

Goody, burada İslam ve ilerleme ilişkisini sorgulamasa ve derinlemesine incelemese de sorunun özgüllüğünü vurgulaması kayda değer olarak görülebilir.

II. Üç Akademik Bakış Açısı

Goody kitabının II. bölümünde, tarih hakkında yazan üç önemli yazarı ve batıya ilişkin düşüncelerini ele alıyor. Bu üç yazar; Joseph Needham, Norbert Elias ve Fernand Braudel'dir. Goody, bu üç yazarın, Batı'nın üstünlüğünü uzak bir geçmişe dayandırmaları, Avrupa'ya kuşku götürür bir yöntemle ayrıcalık tanımaları, dolayısıyla da dünya tarihine ışık tutmaktan çok onu çarpıtmaları nedeniyle açıklamalarının kusurlu olduklarını ileri sürmektedir¹¹.

Bu bölümde Goody; birçok Avrupalı yazarın Rönesans olmaksızın modern dünyaya doğru ilerleme gerçekleşmezdi düşüncesinden¹²; modern bilimin kendiliğinden geliştiği tek bölge olarak batının seçilmesi, bu nedenle de Avrupa merkezci bakış açısına sürüklenilmesine; hatta uygarlık ve kapitalizm hırsızlığına (özellikle Braudel'in düşünceleri üzerinden) bir dizi eleştiri sunmaktadır¹³.

9 A.g.e., ss.118-119.

10 A.g.e., s.138.

11 A.g.e., s.148.

12 A.g.e., s.151.

13 A.g.e., s.182, 215, 234.

Yazar bu bölümde modernite/modernlik tartışmalarına da giriyor. Goody, batıda yaşanan gelişmelerin modernliğe ve modern bilime yol açtığı yargısını kabul ediyor. Ancak sorunun, bunların Avrupa'nın arka planının genel özelliklerinin benzerliğine atfedilmesinde görüyor. Buradan hareketle "modernite"nin tamamen Batılı bir evre olarak kavrandığını, ancak kategorik terimlerle ifade edilmesine rağmen, doğuşunun ölçütlerinin bile muğlak bir durumda olduğu yargısını getiriyor¹⁴.

Yazar bu tartışmayı ikinci bölümün yedinci kısmında sürdürüyor. Antikçağ'ın, feodalizmin, hatta uygarlığın Avrupa'ya özgü olduğu ileri sürüldüğünden ve tüm bu evrelerin mantıksal olarak art arda gelen aşamalarda birbirine yol açtığı düşünüldüğünden, dünyanın geri kalanının modernite ve bizzat kapitalizm yolundan dışlandığını söylüyor¹⁵.

Burada bazı yazarlara, özellikle Braudel ve Max Weber'e eleştiriler sıralıyor. Bunun gibi birçok yazarı, Batı'ya ezici bir derece imtiyaz tanıyarak, Doğu'yu dünya tarihindeki yerinden yoksun bırakmakla itham ediyor¹⁶.

III. Üç Kurum ve Değerler

Kitabın III. bölümü, "Kurum Hırsızlıkları: Kentler ve Üniversiteler" ile başlıyor: Avrupa kentlerinin Doğu kentlerinden, özellikle de kapitalizmi yaratan etkenler bakımından çok büyük farklılık gösterdiği ve bir başka yaygın kabul gören yüksek eğitimin ilkinin 11. yüzyılda Bologna'da olmak üzere Batı Avrupa üniversitelerinin kuruluşuyla başladığı düşüncesinin (varsayımının) son derece kuşku götürür nitelikte olduğunu ileri sürüyor. Ardından da Avrupalı araştırmacıların farklı bir yorum için adeta yalvaran güçlü kanıtlar karşısında bile Avrupa merkezci konumu sürdürmeye yönelik toplu çabalar olduğunu ekliyor¹⁷.

Goody, III. bölümün üçüncü kısmında, Avrupa'nın sadece kendine özgü olduğunu söyleyerek, çok değer verilen belirli kurum ve değerler üzerinde hak iddia etmekle kalmadığını, aynı zamanda bazı duyguları ve özellikle de aşk'ı kendisine mal ettiğini düşünmektedir¹⁸. Yazar bu noktada şunları söylemektedir:

*"Bir duygunun ifadesiyle varlığı arasında önemli bir fark vardır. Bu (daha önce de sürdürdüğüm gibi), yazıya geçmiş sözde, belirgin olarak da okuryazar kültürlerde yaygın bir biçimde görülen aşk mektuplarında işlenir. Fakat biçimleri farklı olsa bile, duygunun kendisi çok daha yaygın bir şekilde mevcuttur. Yalnız Avrupa'da da değil, gerçek anlamda bütün dünyada hüküm sürer."*¹⁹

14 A.g.e., s.152.

15 A.g.e., s.213.

16 A.g.e., ss.213-214.

17 A.g.e., ss.253-254.

18 A.g.e., s.315.

19 A.g.e., s.337.

“Aşk hırsızlığı” ile ilgili son olarak şöyle bir yargı ortaya çıkarıyor: “... Aşkın emsalsiz bir şekilde Avrupalı olduğu iddiası, yalnız kapitalizmin gelişimiyle bağlantılandırılmaz, aynı zamanda emperyalizmin hizmetinde kullanılmakta olduğuna inanılan bir dizi siyasal sonucu da beraberinde getirir. Yucatan’daki Mérida’da bulunan bir sarayın, boyun eğmiş vahşilerin tepesinde dikilen miğferi ve zırlı conquistador’ları betimleyen süslemelerinde, aşkın fethedici gücünü ilan eden bir ibare kazılıdır. Avrupa’nın emperyalist fatihleri, cinsel bir nitelik taşımaktan çok, kardeşçe olan bu duyguda hak iddia etmişlerdi. Aşk, sözcüğün gerçek anlamıyla, işgalci bir ordunun elindeyken, herkesi fetheder.”²⁰

Yazar, eserinin “son sözler”inde, ‘Avrupa’nın (büyük ölçüde Hıristiyan) kendi zaman ve uzamları hakkındaki tarihselleştirmelerini Avrasya dünyasının geri kalanına dayatarak Doğu’nun tarihini nasıl çaldığını’ ifade etmektedir. Eserinin sonlarında da, pek fazla değinmediği, sömürgecilik/emperyalizm meselesi ile ilgili bir açıklama yapar. Goody, sömürgeci hâkimiyet ve dünya hâkimiyetinin tüm biçimlerinin, entelektüel eserler açısından yararları kadar hatırı sayılır tehlikeleri de içinde barındırdığını ifade ederek, mevcut durumda Batı’nın bir üstünlük benimseyip, teleolojik bir tarih yaratarak bu üstünlüğü geçmişe yansıttığını ifade eder. Hatta Goody, daha da ileri giderek dünyanın geri kalanı açısından sorunun, ötekilerin hep durağan, dışarıdan yardım almaksızın kendilerini değiştirmeyi kesinlikle beceremez olarak görülmesi olduğunu iddia eder²¹.

Yazar “son sözler”inde, Avrupa’nın tarihselleştirmeleri içerisinde yer alan Rönesans’ı ve dönemin Avrupa gerçekliğini kabul etmektedir. Dahası “yeniden doğuş”un o dönem için zorunlu olduğunu kabul eder²².

Bunun yanında Avrupa’nın birçok açıdan Müslüman Doğu ve Güney’e çok borçlu olduğunu dile getirir. Goody, bu durumu şöyle açıklar:

“Ticaret kadar entelektüel yaşam da, 14. yüzyıl öncesinde Müslüman Doğu ve Güney’e çok şey borçlandı. Bunda sadece Yunancadan yaptıkları çeviriler değil, tıp, astronomi, matematik ve diğer alanlardaki kendi katkıları da (tıpkı Yahudilerinki gibi) rol oynadı. Bu canlanmada, Hindistan ve Çin de paylarını düşeni yaptılar, zira İslam toplumları Güney İspanya’dan Çin sınırına dek Asya’nın tamamına yayılmıştı. Daha net bir ifadeyle birçok bitki, ağaç ve çiçeğin (portakal, çay ve kasımpatı) yanı sıra, Francios Bacon’ın modern toplum açısından merkezi gördüğü, pusula, kâğıt ve barut gibi yeniliklerin kökeni de doğuydu. Matbaanın, porselen, ipekli ve pamuklu tekstil imalatının, aslında sanayinin Doğulu kökenlerinden söz etmeye gerek bile yoktur.”²³

Goody, “son sözler”ini ve kitabını şu soru ve açıklamayla tamamlıyor:

“Aslına bakılırsa, durum ‘kapitalizm’ teriminin büsbütün terk edilmesiyle de açıklığa kavuşabilirdi, çünkü bu terimin kullanımı, Batı’ya bir çeşit uzun vadeli, imtiyazlı,

20 A.g.e., s.337.

21 A.g.e., ss.339-340.

22 A.g.e., s.347.

23 A.g.e., s.347.

*konum tanuma eğiliminde olacaktır. Öyleyse modern dönemde Batı'nın üstünlüğü hakkındaki tartışmayı, neden kentsel ve merkantilist gelişmelerin uzun vadeli çerçevesi içinde, az çok yoğun etkinlik dönemlerine olanak veren ve 'uygarlaşma süreci'nin olumlu yönlerini olduğu kadar olumsuz yönlerinin tamamını da hesaba katan bir çerçeve içinde, ekonomik faaliyetlerin ve diğer faaliyetlerin yoğunlaşması şeklinde dile getirmeyelim? Kuşkusuz, bu silsilenin parçalara ayrılması, çağdan çağa dönemselleştirilmesi gerekir; ama sanayileşmenin genişleyen kapsamından, hatta bir Sanayi Devrimi'nden, bu sürecin Asya ve diğer toplumlardaki başlangıçlarını yadsımaksızın, bunu tümüyle Avrupa'ya ait bir gelişme olarak görmeksizin de bahsetmek mümkündür."*²⁴

Eseri genel olarak değerlendirdiğimizde, Goody'nin genel düzlemde iki farklı düşünceyi işlediğini görebiliriz. Birincisi, zihinlerimizdeki tarih anlayışını yeniden yorumlamakla birlikte onu daha tarihsel ve bütüncül bir konuma oturtmaya çalışmaktır. İkincisi ise yeni bir dünya tarihi okuması gerçekleştirmektir. Yazar bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için hem Batılı birçok yazarı hem eserlerini eleştiri süzgecinden geçirmektedir. Tüm bunları yaparken de birçok farklı bilimsel disiplinin sunduğu geniş bir akademik sahada seyretmektedir.

Hasan GÜRKAN*

²⁴ A.g.e., s.363.

* Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı, (hasangurkan74@hotmail.com).